

Композити *nomina agentis* у сучасній українській мові

У статті простежено особливості словотвірної мотивації композитів *nomina agentis*, визначено мотивувальну базу дериватів, словотвірну активність окремих компонентів у межах розгляданих похідних, з'ясовано продуктивність формантів, що брали участь у творенні композитів.

Ключові слова: *композит, мотивувальна база, nomina agentis, перифраза, семантично елементарне речення, словотворчий формант.*

Composites *nomina agentis* in modern Ukrainian language

The article traces peculiarities of word-building motivation of *nomina agentis* composites, defines motivative base of derivatives, word-building activity of separate components within examined derivatives, finds out productivity of formants having taking part in composites creation.

Key words: *composite, motivative base, nomina agentis, periphrasis, semantic elementary sentence, word-building formant.*

В останні десятиліття помітно зростає увага дослідників до словотвірної проблематики, до проблеми лексичних інновацій, їхнього входження до словникового складу мови й унормування. Це й зрозуміло: світ науки і техніки перебуває в постійному русі, головна його особливість – динаміка.

Лексична система будь-якої мови є найбільш гнучкою і динамічною порівняно з іншими підсистемами. Це пов'язано з необхідністю якомога повніше відбити постійно мінливу картину світу, що сприятиме більшій ефективності процесу спілкування між людьми. За справедливим зауваженням Ю.О. Жлуктенка, “лексика не може в своєму наявному складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього зовнішнього світу, тому більшість лексико-семантичних рядів і мікросистем перебуває у “відкритому” стані, тобто в постійній схильності до інновацій [2, с. 126]. Ця властивість лексичної системи є однією з найважливіших умов безперервного функціонування мови. У процесі пізнання дійсності, розширення знань про

неї, виникнення нових явищ і реалій у лексичній системі мови з'являються семантичні лакуни, які заповнюються як переважно за рахунок внутрішніх ресурсів, так і запозичень, як традиційних, так і нових способів словотворення. За багатьох комунікативних ситуацій виникає необхідність у висловленні двох ідей одним словом. Очевидною стає активізація осново-, словоскладання, абревіації, внаслідок чого у словниковому складі української мови виникають складні лексеми.

Останнім часом мовознавці акцентують увагу на вивченні морфологічної будови композитів, внутрішнього синтаксису таких дериватів, взаємозв'язку значень окремих компонентів у структурі складних слів. Історію творення та формування складних іменників досліджували Н.П. Москальова, Л.П. Павленко, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко. Особливості деривації та семантику композитів сучасної української мови висвітлено в роботах Л.Є. Азарової, К.Г. Городенської, В. О. Горпинича, Є.А. Карпіловської, Н.Ф. Клименко, М.Я. Плющ, М.Т. Черемисова та ін. Предметом деяких сучасних досліджень В. М. Літич, А. М. Нелюби, Т. В. Сіроштан, А. І. Тернової та ін. є розвиток функцій окремих словотворчих формантів композитних іменників різних підгруп.

Композитні назви – загальноіндоєвропейське та загальнослов'янське структурно-семантичне явище, яке було предметом ґрунтовного вивчення на початку ХХ століття [5, с.319; 8, с.52].

Імена-композити, за твердженням Т. Мілевського, становлять собою базу найдавнішого слов'янського іменника, який частково успадкований з праіндоєвропейської системи, а частково є результатом впливу інших індоєвропейських мов на слов'янську мовну систему [6, с.24-26].

У 40-х роках ХХ ст. до опрацювання композитів активно прилучилося вітчизняне мовознавство. Термін “композит” набув широкого вжитку в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., хоч був відомий і раніше [4, с.81].

Процес творення композитів дозволяє поглибити наші уявлення про формування значень складних слів, зв'язки з назвами їх компонентів, роль безпосередніх асоціацій в актах називань, вибір тієї чи тієї ознаки предмета в

процесі його позначення.

Інтенсивність процесів утворення складного слова та його входження в систему мови зумовлена ходом розвитку інформаційних технологій, розширенням сфери комунікації.

Структура й семантика складних іменників свідчать про неоднорідність окремих процесів у формуванні їхніх словотвірних категорій і типів. Формування аналізованих композитів відбувається на одній з основних семантико-синтаксичних позицій – суб'єктній, що є базою для виділення основної словотвірної категорії іменника – суб'єкта дії та суб'єкта стану (К.Г. Городенська, В.М. Ліпич, О.О. Селіванова).

Процес творення композита відбувається шляхом поглинання морфологічних особливостей твірної бази (лексичні та граматичні значення твірних основ), значення цілого як проміжної одиниці, утвореної композицією та значенням словотворчого афікса. Існують думки, що процес творення композитів інтерпретується як формально-граматична реалізація семантичної структури речення (Е. Бенвеніст, К.Г. Городенська) та на основі бінарних синтагм (Н.Ф. Клименко, О.В. Петров).

Така багатоплановість у сприйнятті творення аналізованих похідних впливає на визначення їхньої внутрішньої форми, яка поєднує змістову та формальну сторони мовного знака. Формування значення складного слова, на думку багатьох учених (І.Р. Вихованець, Є.Л. Гінзбург, К.Г. Городенська, В.П. Григор'єв, І.Г. Милославський), відбувається на основі словосполучення або елементарного простого речення.

Н.Ф.Клименко вводить до розгляду композитів одиниці, утворені шляхом поєднання повнозначних слів, і вважає, що складними варто називати «похідне слово, утворене способом основоскладання чи словоскладання, що має не менш ніж дві основи» [3, с.616]. Так само розглядають композити Є.В.Коротевич та Н.С.Родзевич, на думку яких композит – «це слово, утворене з двох чи кількох слів, основ чи коренів, поєднаних в одну лексичну одиницю, яка набула не тільки формально-граматичних і семантичних ознак окремого слова, а й структурної єдності [4, с.160]. Подібним є погляди Л.Є.Азарової,

Н.Й.П'яст, які визначають композит як «лексичне утворення, сформоване за внутрішніми законами розвитку мови внаслідок поєднання двох або кількох слів, основ чи коренів, які вступають у синтаксичні зв'язки й зберігають свої лексичні значення, у зв'язку з чим складне слово позначене відносною структурно-семантичною єдністю; це утворення, яке залежно від більшого чи меншого ступеня злиття в ньому компонентів, наближається, з одного боку, до простого слова, а з другого – до словосполучення» [1, с. 45]

У сучасній дериватології за традицією складні слова співвідносять переважно зі словосполученнями. При цьому їх зв'язок із словосполученнями інтерпретують по-різному. Більшість дослідників розглядає співвідносні словосполучення як такі синтаксичні одиниці, на основі яких утворилися складні слова. Інші, навпаки, вважають, що складні слова постали шляхом декомпозиції словосполучення; останні лише пояснюють складні слова. І лише незначна частина дослідників кваліфікує співвідносні з композитами словосполучення як синтаксичні еквіваленти – такі достатні одиниці-конструкції, що вмотивовують формальну структуру складних слів.

Одним із способів розкриття синтаксичної мотивації складного слова є пошук синтаксичних відношень між компонентами складення. Такі іменники можуть мотивуватися як твірними словосполученнями, так і похідними складними іменами. Наприклад, іменник *гріховодниця* мотивується словосполученням *гріх водити* або іншими складним утворенням *гріховодник* чи нульсуфіксальним іменником *гріховод*. А композит *дугогасник* не має складного мотивувального імені, а лише твірну пару *дуга* і *гасити*.

Отже, деякі іменники є полімотивованими структурами. Семантична мотивація складних слів спрямована на встановлення семантичних відношень між елементами словосполучення, які злилися в одне слово. Хоча синтаксична й семантична мотивації композитів тісно пов'язані одна з одною, вони не рівнозначні. Шляхом встановлення мотиваторів складення визначається їхня словотвірна структура й семантика, віднесеність до певного словотвірного типу [7, с. 3-4].

Основоскладання супроводжується процесами мікросинтаксису: одним із

критеріїв визначення семантики композитів є їхня співвіднесеність із словосполученнями, які слугують мотивувальною базою аналізованих похідних.

Концепцію синтаксичної природи творення композитів запропонував Ф. І. Буслаєв. Його погляди підтримали Ш. Баллі, Е. Бенвеніст, А. Мейє, Г. Пауль та ін.. За класичною концепцією Г. Пауля перетворення словосполучення в складне слово становить тривалий процес, що спирається на поступове абстрагування словосполучень від конкретних лексичних значень їхніх компонентів. Після завершення процесу семантика словосполучення перестає дорівнювати сумі значень його складників, розширюється його зміст (сміслове наповнення) і звужується обсяг (формальний запис).

Останнім часом дослідники досить часто звертаються до такої стилістичної фігури як перифраз (перифраза, парафраза), коли семантика складного іменника замінюється описовим найменуванням, що містить суму значень твірних основ. Конкретне значення композита розкривається у контексті. Так, перифрастичний зворот *“той, хто вбиває людей”* співвідноситься із композитами *людиновбивець, чоловіковбієць, кровожерець, людиножерець, душогубець, людиногубець, душегубник, душогубник* тощо, які вважаються поверхневими синонімічними структурами. Усі ці складні слова мають різні пари мотиваторів, але зберігається субстантивно-вербальний тип основ. Отже, вдало й доречно перифраз може використовуватися лише в контексті: *“Душогубці* зі свастикою на руці збирали селян для розправи” або ж – *“Малий душогубець* так кричав із своєї колиски, що аж вуха закладало”. У другому реченні композит *душогубець* не є носієм значення «той, хто вбиває людей». Цей приклад яскраво ілюструє явище семантичної аналогії. Тому суб'єкт фіксує певний невідомий досі момент, він добирає з відомого йому світу інший момент, який є зрозумілим на тлі нового моменту й починає усвідомлюватися як протилежний останньому.

Останнім часом у зв'язку з активізацією досліджень у галузі словотвору на синтаксичній основі зроблено спробу показати процес утворення складних

слів як формально-граматичну реалізацію структури семантично елементарного речення. Це стало можливим тому, що виділення семантичної структури речення як особливого аспекту в будові речення спричинило введення в синтаксичну науку нового поняття про речення як номінативну одиницю, що є назвою ситуації.

Розгляд процесів творення складних іменників передбачає виявлення їх семантичних корелятивів – типів елементарних речень, а також особливостей формально-граматичної реалізації семантичних компонентів у процесі згортання цих речень у реальні слова.

Складні іменники на позначення суб'єкта дії є формально-граматичними репрезентантами різних типів семантично елементарних речень. Визначальною ознакою семантичної структури речень, на якій ґрунтується формально-граматична структура переважної більшості складних іменників, є її трикомпонентність, тобто іменники, суфікси яких виконують семантико-синтаксичну функцію суб'єкта дії, співвідносяться з трикомпонентними предикатно-аргументними структурами. У формально-граматичній структурі таких іменників, крім компонента зі значенням діяча-особи, який представляють суфікси, присутній компонент – відповідно об'єкт, результатив, знаряддя, локатив, що вказує на ознаки, за якими визначається особа. Такі трикомпонентні предикатно-аргументні структури є семантичними корелятами складних іменників. Згортання цих структур у реальне слово залежить від особливостей формально-граматичної реалізації значень їхніх компонентів. Однозначний зв'язок між компонентами семантичної і формально-граматичної структур існує не завжди. Компоненти семантично елементарного речення, з одного боку, можуть мати експліцитну й імпліцитну формальну реалізацію, а з другого, – кілька формальних репрезентантів. Загальною умовою згортання семантично елементарних речень у реальні складні іменники є те, що всі три компоненти таких речень здебільшого дістають формальне вираження, тоді як з трьох компонентів семантично елементарних речень, на основі яких виникають суфіксальні іменники, формальну репрезентацію мають лише два компоненти, тобто слово

утворюється з двох компонентів, а предикат, що їх зумовив, представлений імпліцитно, тобто формально не виражений.

Семантична структура складних іменників – назв осіб більш однотипна, ніж семантична структура суфіксальних іменників з відповідним значенням. Це виявляється передусім у тому, що такі складні іменники є результатом згортання тільки трикомпонентної предикатно-аргументної структури, тоді як суфіксальні можуть бути формально-граматичною реалізацією три- і двокомпонентної предикатно-аргументної структури, пор. *метробудівник* ← *Той, хто будує метро і килимник* ← *Той, хто тче килими*; *лікар* ← *Той, хто лікує*. По-друге, до складу трикомпонентних семантично елементарних речень, з яких утворюються складні іменники, крім предиката і суб'єкта дії, входять здебільшого об'єкт і результатив, тоді як предикат елементарних речень, що є базовим для суфіксальних іменників, супроводжується й іншими компонентами, зокрема такими, як засіб, знаряддя, локатив, компонентив, ідентифікатив, пор.: *звіролов* ← *Той, хто ловить звірів*; *маслороб* ← *Той, хто робить масло*; *мовознавець* ← *Той, хто вивчає, знає мови*; *олійник* ← *Той, хто виготовляє олію*; *гарпунер* ← *Той, хто працює за допомогою гарпуна*; *бібліотекар* ← *Той, хто працює в бібліотеці*.

Композитні іменники — назви виконавців дії формуються на основі двох типів семантично елементарних речень, а саме: 1) П (дія) + А об. + А діяч; 2) П (дія) + А рез. + А діяч, пор. *дроворуб* ← *Той, хто рубас дрова*; *солекоп* ← *Той, хто копає сіль*; *землекоп* ← *Той, хто копає землю*; *верстатобудівник* ← *Той, хто будує верстати*. На семантичному рівні утворення такого типу розрізняються між собою лише третім аргументом. Характерною ознакою формально-граматичної структури цих складних іменників є неоднакове вираження семантико-синтаксичної функції суб'єкта дії. Вона може бути представлена трьома типами засобів: суфіксами, нульовими суфіксами і дієслівними асемантичними компонентами тоді як предикат і об'єкт трансформуються у два корені – дієслівний та іменниковий складного іменника. Характерну ознаку таких композитних іменників становлять внутрішні позиції трьох елементів: у препозиції стоїть об'єктний компонент,

у центральній позиції – предикатний компонент і в кінцевій позиції – суб'єктний суфікс.

Словотвірна категорія віддієслівних назв осіб об'єднує словотвірні типи виконавців дії із суфіксами **-ник, -ач, -ець, -тель, -ик, -ун, -ій**, що зближує складні і суфіксальні іменники, пор. *фарботерник* ← *Той, хто тре фарбу*; *орденоносець* ← *Той, хто носить ордени*; *вантажоодержувач* ← *Той, хто одержує вантаж*; *лісосплавник* ← *Той, хто сплаває ліс*; *судноводій* ← *Той, хто водить судно*; *сінозаготівник* ← *Той, хто заготовляє сіно*; *судноскладальник* ← *Той, хто складає судна*; *віршописець* ← *Той, хто пише вірші*; *піснетворець* ← *Той, хто творить пісні*; *шевченкознавець* ← *Той, хто знає життя і твори Т. Шевченка*; *олійник* ← *Той, хто виготовляє олію*; *капелюшник* ← *Той, хто шиє капелюхи*; *модельник* ← *Той, хто виготовляє моделі*; *рукавичник* ← *Той, хто виготовляє рукавиці*. Напр.: *Судноскладальники* розробили і здійснюють особисті плани підвищення продуктивності праці, детально продумали організацію робочого місця (З газети); Ось він, цей бунтливий *віршописець* з Вільна, Неспокійно зводить голову худу (М. Бажан); Основним джерелом для партизанських *піснетворців* були народні мелодії (З журналу). За своєю семантикою композити тотожні суфіксальним іменникам, пор. *піснетворець* і *пісняр*, *круподерник* і *круп'яр*. Напр.: Твори народних *піснярів*, казкарів тощо сприймались трудящими лише тоді, коли вони виражали у високохудожній формі ідеї і настрої всього народу (З журналу); Оттам, мамо, мельник, оттам *круподерник* (Сл. Гр.); У *круп'яра* в місті побачив я був корбові жорна, що ними крупу меле (І. Франко).

Композити з другим дієслівним компонентом **-носець** та препозитивними основами різних частин мови (*пероносець, стрілоносець, булавоносець, хрестоносець, суржиконосець*) мають загальне значення – “найменування виконавців дії за сталим чи тимчасовим заняттям або професією”.

Виразником семантико-синтаксичної функції суб'єкта дії у формально-граматичній структурі композитних іменників досить часто виступає і нульсуфіксальний словотворчий формант. Він оформляє основи іменників-композитів, дієслівний компонент яких не зазнав десемантизації і залишився

формальним представником акцентованого предиката дії. Такі іменники з погляду їхньої семантичної структури є однотипними, оскільки ґрунтуються вони на предикатно-аргументній конструкції П (дія) + А об. + А діяч, і досить широкі щодо лексичного наповнення позицій предиката й об'єкта, пор. *водовоз* ← *Той, хто возить воду*; *землекоп* ← *Той, хто копає землю*; *водонос* ← *Той, хто носить воду*; *льодоруб* ← *Той, хто рубає лід*; *плотогон* ← *Той, хто гонить плоти*; *звіролов* ← *Той, хто ловить звірів*; *риболов* ← *Той, хто ловить рибу*; *мукомел* ← *Той, хто меле муку*; *солекоп* ← *Той, хто копає сіль*; *жиротоп* ← *Той, хто топить жир*. Напр.: – Дивись, Тимошко, що воно? – крикнув *водовоз* На свого товариша (Панас Мирний); Живе тут в темі незайманих дібров Відлюдний смолокур і *звіролов* (М. Бажан); ...ділили землю, громада обрала його за *землеміра* (В.Кучер); Зараз вона – інженер і працює в цьому депо, яке колись будувала вкупі з тисячами арматурників, бетонярів, *землекопів* (О. Донченко); Коли поринаєш у дивосвіт Стефаникової новели, впадає у вічі отой сливе постійний епітет – “залізні руки” його *хлібодарів* (З журналу); Протягом всього свого життя А. Кримський, пристрасний *книголюб* зібрав величезну робочу особисту бібліотеку (З журналу); Юра, як і кожний гуцул, був завзятий *риболов* (І. Франко).

Деякі композити з нульовим суфіксом мають відповідники з іншим суфіксом, пор. *риболов* і *риболовець*, напр.: – А якого щупака *риболовці* підсакою витягли! (М. Стельмах).

У складі композитних іменників виділяються дієслівні корені **-лов-**, що сполучається переважно з іменниками – назвами тварин (*звіролов*, *китолов*, *краболов*, *птахолов*), **-коп** (*землекоп*, *солекоп*), **-руб** (*дроворуб*, *льодоруб*), **-нос** (*водонос*), **-різ** (*хліборіз*), **-пас** (*свинопас*), **-люб** (*книголюб*), **-дар** (*хлібодар*), **-мір** (*землемір*), **-воз** (*водовоз*), та ін.

Деякі дієслівні корені, зокрема **-вар**, можуть уживатися у складних найменуваннях осіб та знарядь дії. Називання суб'єкта дії і знаряддя дії визначає своєрідність комбінаторики основ у межах композитів цих словотвірних категорій. Кожна з них реалізує семантичні множники (термін ужитий Н. Ф. Клименко) різними дієслівними основами. Коли має місце

паралельне використання одних основ двома різними словотвірними категоріями, стає очевидним їх розрізнення не стільки завдяки інакшому афіксальному оформленню цих слів (*соковар і соковарка*), скільки завдяки різній продуктивності основ. Здебільшого такі основи використовуються з високою частотою в межах однієї словотвірної категорії (істот) і засвідчені поодинокими утвореннями в другій словотвірній категорії. У межах композитних іменників – назв виконавців дії основа **-вар** вступає в синонімічні відношення з основою **-роб**, що визначається семантичним множителем (термін Н.Ф. Клименко) “виготовляти щось”: *кашовар, квасовар, медовар, миловар, скловар, содовар, солевар, цукровар*. Два похідні іменники з цими основами *скловар і склороб* виступають синонімами. Напр.: ...*Скловар..* уважно стежить за всім цим складним і розумним господарством, яке контролює хід плавки в печі (З газети); Гірники, хіміки, *склороби* прийшли у меморіальний музей Володимира Сосюри, щоб зустрітися з мрією поета, серцем доторкнутись до його чарівної ліри (З газети). Нульове вираження суб’єктного компонента може призводити до семантичної нівеляції кінцевого лексично вираженого дієслівного кореня.

Репрезентантом семантико-синтаксичної функції суб’єкта дії у формально-граматичній структурі композитних іменників іноді виступає дієслівний компонент, що представляє водночас і семантичну функцію предиката. Функціональну двоплановість виявляють ті дієслівні компоненти, семантика яких найбільшою мірою зазнала нейтралізації. Саме десемантизація цих компонентів зумовила їх до перетворення на суфіксоподібні елементи – суфіксоїди. До таких суфіксоподібних елементів відносять здебільшого **-вод** (у значенні “знатися на чомусь”) та **-роб**, які найбільше зблизилися із суфіксами – виразниками семантико-синтаксичної функції суб’єкта дії. Це не стосується дієслівного кореня **-вод** у значенні “водити когось, щось”, пор.: *ляльковод, дідовод, екскурсывод, гуртовод* та ін.

Складні іменники на **-вод**, що означали фахівців, які знали на чомусь, свого часу намагалися витлумачити як словотвірні варіанти спільнокореневих іменників із суфіксами **-івник** та **-ар(-яр)**. Найбільш уживаними виявилися

такі похідні, як *буряковод* (до *буряківник*), *кукурудзовод* (до *кукурудзівник*), *садовод* (до *садівник*), *рисовод* (до *рисівник*), *лісовод* (до *лісівник*), *чаєвод* (до *чайвник*), *собаковод* (до *собаківник*), *овочевод* (до *овочівник*) та ін.

Використанню кореня **-вод** у функції суфікса сприяла певною мірою тенденція до перетворення запозичених і питомих слов'янських коренів складних слів у суфікси, що спостерігалася у багатьох мовах. Однак, як уважає К.Г. Городенська, використання запозичених і питомих слов'янських коренів у ролі суфіксів – не основна причина поширення іменників на **-вод** у сучасній українській мові. На використання утворень з компонентом **-вод** значний вплив мала російська мова, в якій іменники на **-вод** були досить поширеними (*бахчевод, овощевод, рыбовод, садовод, табаковод, собаковод, шелковод, пчеловод, свекловод, чаевод, овцевод, оленевод, птицевод, скотовод, цветовод*). Саме в період активно пропагованого зближення української й російської мов частина цих похідних прямо була перенесена журналістами, а почасти – й фахівцями на сторінки україномовних газет, журналів, наукових видань, напр.: *садовод, рибовод, собаковод*, або в перекладі, здебільшого кореня, пор. *овочевод, буряковод, кукурудзовод, звіровод, лісовод, вівцевод* тощо.

Як засвідчили подальші процеси унормування сучасної української мови, суфіксоїд **-вод** не «прижився», не витримав конкуренції з питомим українським суфіксом **-івник**. Нові назви фахівців з його допомогою майже не утворюються. Вийшли з активного слововжитку і такі досить поширені свого часу іменники з компонентом **-вод**, як *буряковод, кукурудзовод, лісовод, рисовод*, хоч деякі з них іноді безпідставно вживаються в мові засобів масової комунікації паралельно з іменниками на **-івник**, пор. *Буряководи* Полтавщини нинішнього року очікують високого врожаю (З газети); Примхи осінньої погоди створюють особливі труднощі *буряківникам* (З газети); Новий “Херсонєць” [комбайн] сподобався *кукурудзівникам* (З газети); ...з кожним роком у зв'язку із зростанням поголів'я громадської худоби на *кукурудзоводів* лягає все більша відповідальність (З газети); Левко був *лісівник* завзятий із підхерсонського села (М. Рильський); Йй добре було відомо, що за освітою

Мурашко *лісовод* (О. Гончар); *Рисовод* повинен стежити, щоб третина рослини [рису] обов'язково перебувала під водою (З журналу); Дбаючи про майбутній урожай, *рисівники* Криму зайнялись аналізом строкатості врожайності (З газети).

Отже, в іменниках – назвах осіб за фахом, які вирощують певні сільськогосподарські культури або розводять тварин, птахів, нормативним слід уважати питомий український іменниковий словотворчий формант **-івник** та **-ар (-яр)**, тому безпідставно підмінити їх чужим, не властивим українській мові суфіксом **-вод**.

Із дієслівних коренів, уживаних у структурі складних іменників, на позначення виконавців дії, лише **-роб** найбільше уподібнився функціонально до суфіксів, став аналогом власне суфікса в суб'єктній функції, зберігаючи почасти загальну семантику дії, пор.: *маслороб, склороб, сукнороб, сиророб, хлібороб, винороб*, напр.: На великому плаці, під горою, стояли цілі яруси великих сорокавідерних бочок з вином, а біля них тупцював якийсь дідок, як виявилось, головний *винороб* заводу (В. Кучер).

Характер поверхневої репрезентації семантики діяча дає змогу зрозуміти причини перетворення компонентів складних слів у афікси, зокрема дієслівних компонентів – у суфікси. Представляючи одночасно дві семантичні функції – предиката і діяча, дієслівні компоненти функціонально уподібнюються до суфіксів, тому що семантична функція діяча є типовою для іменникових суфіксів. Функціональний синкретизм дієслівних компонентів складних іменників – назв виконавців дії спричинився до того, що такий регулярно вживаний дієслівний корінь, як **-роб**, значною мірою десемантизувався й одержав статус суфіксоїда. Незважаючи на це, більшість дієслівних компонентів складних іменників на позначення осіб не зазнає десемантизації і виступає виразником лише семантичної функції предиката.

За яких би умов не відбувалася реалізація семантики діяча всі три компоненти базового семантично елементарного речення дістають формальне втілення, але при цьому зазнає змін ієрархія компонентів власне-семантичної та формально-граматичної структур. Якщо на власне-семантичному рівні

організаційна роль належить предикатові, то на формально-граматичному – суб'єктові дії, який представлений суфіксом або дієслівним компонентом. Така ж ієрархія компонентів власне-семантичної і формально-граматичної структур характерна і для суфіксальних іменників. Організаційна роль суфіксів, зауважує К.Г. Городенська, у формуванні поверхневої структури як складних, так і суфіксальних іменників зумовлена їх класифікаційною функцією, тобто здатністю визначити частиномовну належність деривата. Разом з іншими формально втіленими компонентами базового семантично елементарного речення суфікси служать для оформлення складних або похідних слів як іменників з тією лише відмінністю, що суфікси іменників-комполитів утворюють слово з двома частинами: 1) предикатом і 2) зумовленим ним непередикатним компонентом. Суфікси похідних іменників утворюють реальне слово з одним формально реалізованим непередикатним компонентом, а предикат, який його зумовив, залишається формально не втіленим.

Отже, композитні іменники – назви виконавців дії є формально-граматичним утіленням трикомполитних семантично елементарних вихідних речень.

Література:

1. Азарова Л.Є. Складання як один із способів словотвору: [монографія]/ Л.Є.Азарова, Н.Й.П'яст. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2005 – 123 с.
2. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия /Ю.А.Жлуктенко. – К.: Вища школа, 1974. – 176 с.
3. Клименко Н.Ф. Складне слово /Н.Ф.Клименко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (мовголови), Зяблюк М.П. та ін..]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім..М.П.Бажана, 2004. – С.616-617.
4. Коротевич Є.В. Словник лінгвістичних термінів / Є.В.Кротевич, Н.С.Родзевич / За заг.ред. Є.В.Кротевича. – К.:Вид-во АН УРСР,1957.– 236 с.
5. Локушанська-Бучко А.Е. Структура личного имени / А.Е.Локушанська-

Бучко // Антропонимика. – М., 1970. – С.319.

6. Milevski T. Indoeuropejskie imiona osobowe / T. Milevski. – Wrocław, 1969. – 228 s.
7. Правда Н.М. Динаміка композиційно-суфіксальної деривації іменників у новій українській мові кінця XVII – початку XXI століть: автореф. дис.... канд. філол. Наук: 10.02.01 / Н.М.Правда; Дніпропетровськ. нац. ун-т ім.О.Гончара. – Дніпропетровськ, 2013. – 20 с.